

PROBLÉMY ZEMĚDĚLSTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH A BOJE ZA ŠEST ZEMĚDĚLSKÝCH ZÁKONŮ V ROCE 1946

A. Burget

BURGET, A. (filozofická fakulta UP, Olomouc): *Problémy zemědělství v českých zemích a boje za šest zemědělských zákonů v roce 1946*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 23, 1987 (1) : 53-56.

Na jaře roku 1946 vrcholila první etapa poválečné pozemkové reformy. Celkem 223 404 bezzemků a drobných rolníků dostalo 1 037 225 ha zemědělské půdy. Výrazně se změnila třídní struktura na vesnici. Přesto však pozemková reforma nemohla řešit všechny problémy. Základnou pro řešení aktuálních problémů v zemědělství se stal program vlády K. Gottwalda a v jeho rámci osnovy šesti zemědělských zákonů. Byl vyhlášen Hradecký program, obsahující další opatření směřující k rozšíření demokratizace zemědělského družstevnictví a rozšíření ekonomické pomoci zemědělství.

rok 1946; první etapa poválečné pozemkové reformy; Hradecký program

V jarních měsících roku 1946 vrcholila, a to zejména ve vnitrozemí, první etapa poválečné pozemkové reformy. Parcelace a přidělové řízení vstupovaly do závěrečné etapy, noví nabyvatelé zemědělské půdy se připravovali získanou půdu obhospodařovat. Těžiště této etapy pozemkové reformy bylo však v pohraničí, kde rovněž vrcholilo osídlování zkonfiskované půdy. V dubnu a květnu tohoto roku přidělilo ministerstvo zemědělství většině osídlenců vlastnické dekrety na získanou půdu. Téměř 938 000 ha půdy se dostalo do rukou 157 000 uchazečů z řad bezzemků, drobných a středních rolníků. Na zdejším venkově tak vznikala nová skupina středního rolnictva, která zachraňovala poválečnému Československu vysoké hospodářské hodnoty.

Také ve vnitrozemí probíhaly parcelace a přidělové řízení zkonfiskované půdy. Koncem dubna 1946 bylo v českých zemích zkonfiskováno ve vnitrozemských oblastech přes 350 000 ha zemědělské půdy a v letních měsících byla potom konfiskace ukončena. I poté však probíhal boj o konfiskaci některých statků a velkostatků.

V průběhu této etapy pozemkové reformy se dostalo 223 404 bezzemkům a drobným rolníkům 1 037 225 ha zemědělské půdy. První etapa poválečné pozemkové reformy výrazně změnila třídní strukturu vesnice. Na českém venkově zaujal významné postavení střední rolník. Zmenšil se počet drobných rolníků, kteří odešli buď do pohraničí, nebo ve vnitrozemí dostali přiděly půdy a přešli tak do skupiny středních rolníků. V průběhu této etapy pozemkové reformy byly současně v pohraničí zcela likvidovány velkostatky a ve vnitrozemí se jejich ekonomické postavení podstatně snížilo.

V průběhu první etapy poválečné pozemkové reformy byly řešeny i některé další problémy života vesnice a zemědělství vůbec. Významný hospodářský a tím i politický dosah měly úpravy cen podle velikosti výměry hospodářství. V jarních měsících roku 1946 se dostala do popředí života vesnice i otázka pachtovních poměrů.

Mnohé ožehavé problémy však první etapa poválečné pozemkové reformy řešit nemohla. Ve vnitrozemí se kupříkladu i nadále projevoval nedostatek půdy. Značná část drobných i středních rolníků nemohla být totiž přiděly z I. etapy pozemkové reformy uspokojena. Proto již v rámci diskuse před VIII. sjezdem KSČ se ozývaly na vesnici požadavky na prohlubování pozemkové reformy, zvláště po spravedlivém rozdělení půdy, úpravě pachtovních poměrů a podobně.

Pozemkové poměry byly ve vnitrozemí terčem kritiky zejména mezi drobnými, ale také středními rolníky, kteří trpěli nedostatkem vlastní půdy. Mnozí z nich totiž nedostatek vlastní půdy museli nahrazovat pachtěm. Na půdě sice hospodařili, ale nebyli jejími vlastníky.

Ve starousedlických vesnicích však otázka pozemkového vlastnictví a držby půdy nemohla být úplně vyřešena. Sociální struktura rolnictva se zde i nadále vyznačovala hlubokou sociální diferencovaností. Nejpočetnější sociální skupinou rolnictva byli ve starousedlických vesnicích majitelé usedlostí s výměrou půdy do 2 ha. Půdní fond těchto usedlostí byl zcela nedostačující. Nedostatkem vlastní půdy trpěly i usedlosti rolnické s výměrou půdy do 5 ha. Naproti tomu zemědělské závody 20—50 ha, reprezentující ryze kapitalistický způsob výroby, disponovaly rozsáhlou výměrou půdy. Rozsáhlým pozemkovým vlastnictvím disponovaly zejména statky o výměře větší než 50 ha, vzešlé většinou z první pozemkové reformy, a velkostatky s výměrou půdy nad 100 ha.

Hospodářské postavení rolníků, a to zvláště malovýrobců, nepříznivě ovlivňovala i značná roztržitost pozemků. Podmínky ke scelování pozemků však byly pro drobné a střední rolníky poměrně obtížné a provedení nákladné.

Východisko z této situace pomáhal hledat Budovatelský vládní program, jehož páteří byla dvouletka. Dvouletka věnovala zemědělství pozornost ze dvou hledisek. Aby byla zajištěna výživa národa, ukládala zemědělství značné úkoly. Současně však poskytovala zemědělství vydatnou pomoc, která měla podpořit výrobní možnosti zemědělství. Problematikou plánování zemědělství se zabývali z podnětu ministerstva zemědělství národohospodáři již na jaře roku 1946; v květnu potom ministerstvo zemědělství ve spolupráci s JSČZ začalo zpracovávat koncepci zemědělské dvouletky.

Budovatelský program vlády K. Gottwalda se stal základnou pro řešení aktuálních problémů v zemědělství. V rámci připravovaných komplexních opatření k jeho zajištění bylo uloženo ministerstvu zemědělství, aby předložilo osnovy zákonů o revizi pozemkové reformy a o scelování půdy. Za úzké spolupráce se zemědělským oddělením ÚV KSČ byly posléze připraveny tyto osnovy šesti zemědělských zákonů:

1. O revizi pozemkové reformy z předmnichovské republiky, provedené podle záborového zákona a dalších správních předpisů. Majitelé revizi podléhajících objektů měli dostat náhradu podle cen z první pozemkové reformy a zbytkář pak tu hodnotu, kterou za statek zaplatili.

2. O technicko-hospodářských úpravách pozemků (scelovací zákon). Zákon měl odstranit rozdrobenost půdy, na jejíž nepříznivé důsledky dopláceli drobní a střední rolníci. V návrhu zákona se počítalo s poskytnutím výhod drobným a středním rolníkům snížením nákladů a vytvářením scelovacích družstev.

3. O demokratizaci myslivosti na vesnici. Návrh zákona odpovídal požadavkům pracujících rolníků, kteří volali po odstranění dosud platí-

cích výsad vesnické i městské buržoazie. Návrh zákona rušil výsady těchto skupin a pachtýřem honitby měla být napříště jen lidová myslivecká společnost, jejímiž členy se mohli stát vedle pracujících rolníků také dělníci, lesní zaměstnanci a ostatní pracující z měst i venkova.

4. O zaknihování půdy z konfiskovaného a jiného majetku. Tento zákon měl zajistit urychlené zaknihování přidělů do pozemkových knih. Pocit právní jistoty byl pro zemědělce nesmírně významný zvláště proto, že se pravice snažila znevažovat vlastnické dekrety vydané ministerstvem zemědělství.

5. O zajištění zemědělského výrobního plánu. Zabýval se problémem zemědělství ve dvouletce. Jeho těžiště spočívalo zejména v tom, že zdůrazňoval požadavek, aby nezůstala na vesnici neobdělaná půda. Ukládal národním výborům zajistit obdělávání půdy i formou pachtu a svěřoval jim dozor nad užíváním hospodářských strojů.

6. O úpravě dělení zemědělských podniků pozůstalostním řízením a o zamezení drobení zemědělské půdy. Měl zabránit dalšímu drobení zemědělské půdy, jehož důsledkem byl růst trpasličích závodů. Návrh zákona určoval nejnižší výměru dělených závodů podle bonifikace oblastí a zdůrazňoval zásadu, že půdu mohou dědit nebo získávat jen výkonní zemědělci.

Navrhované zákony měly jasně demokratický charakter. Projevoval se především v tom, že měly splnit dlouholetá přání rolníků — omezovaly ekonomickou i politickou moc buržoazie a zvyšovaly úlohu pracujícího rolnictva v politickém životě. Ve starousedlických vesnicích přinášely návrhy zákonů zdejším středním rolníkům pomoc zejména v oblasti scelování pozemků, myslivosti, zamezení drobení půdy, rozšiřování jejich usedlostí novými přiděly půdy z připravované revize pozemkové reformy a rovněž i při zajišťování zemědělské dvouletky. V osídlovaných oblastech byl nejaktuálnějším právě ten návrh, který požadoval zaknihování přidělů z konfiskovaného zemědělského majetku. Přispěl rozhodující měrou k uklidnění desítek osídlenců, z jejichž řad se ozývaly hlasy nejistoty, a tím zároveň ke konsolidaci života v osídlených vesnicích.

K nejvýznamnějším náležela osnova zákona o revizi pozemkové reformy, neboť revize měla zasáhnout široký okruh obcí. V českých zemích podléhalo revizi 174 000 ha zemědělské půdy statků, které se nacházely v katastrech 4918 obcí.

Když počátkem podzimních měsíců roku 1946 přicházejí do místních sdružení JSČZ dopisy ministerstva zemědělství s návrhy šesti zemědělských zákonů, probíhá již na vesnicích ostrý boj za jejich přijetí. Proti navrhovaným zákonům vystupovaly především statkářské vrstvy a vesnická buržoazie. V první fázi bojů proti zákonům se tyto skupiny snažily organizovat proti zákonům okresní konference JSČZ. Jejich demagogické formulace měly získat proti zákonům především střední rolnictvo. K prosazování svých požadavků chtěla posléze využít vesnická buržoazie i stávky, kterou chtěla zorganizovat v některých okresech Českomoravské vysočiny i v okresech českých. Boje o šest zemědělských zákonů posílily pozice drobných i středních rolníků a oslabily vesnickou buržoazii. V průběhu tří měsíců obdrželo ministerstvo zemědělství téměř 2000 souhlasných rezolucí, které svědčily o velké polarizaci vesnice.

Rozmach hnutí rolníků za přijetí šesti zemědělských zákonů, spojený s dalšími požadavky pracujícího rolnictva, vedl KSČ k vypracování celé soustavy nových opatření. Hradecký program vyhlášený v Hradci Králové obsahoval vedle již prosazovaných opatření několik nových a významných návrhů — třetí etapu pozemkové reformy, demokratizaci zemědělského družstevnictví i rozšíření ekonomické pomoci zemědělství.

Literatura

Hlavní zásady nových zákonů připravovaných ministerstvem zemědělství. Praha 1946.

Hradecký program. Praha 1947.

Došlo dne 13. 1. 1986

BURGET A. (Filosofický fakultet UP, Olomouc): *Problemy сельского хозяйства в чешских областях и борьба за шесть сельскохозяйственных законов в 1946 г.* Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 23, 1987 (1) : 53-56.

Весной 1946 г. первый этап послевоенной земельной реформы достиг максимальной степени. 223 404 безземельных и мелких крестьян получили 1 037 225 га сельхозземли. Резко изменилась классовая структура в деревне. Несмотря на это земельная реформа не могла решить все проблемы. Основным решением актуальных проблем в сельском хозяйстве стала программа Правительства К. Готвальда, в основу которой вошли шесть сельскохозяйственных законов. Была объявлена Градецкая программа, содержащая и другие меры, направленные на расширение демократизации сельскохозяйственного кооперативного дела и на расширение экономической помощи сельскому хозяйству.

1946 г.; первый этап послевоенной земельной реформы; Градецкая программа

BURGET, A. (Faculty of Arts of Palacký University, Olomouc): *Problems of the Agriculture in Bohemian Lands and the Fight for Six Agricultural Laws in 1946.* Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 23, 1987 (1) : 53-56.

In the spring in 1946 the first stage of the postwar land reform was culminating. On the total 223 404 landless and small farmers were allotted 1 037 225 ha of farm land. The class structure in the village changed in a considerable manner. Nevertheless, all problems could not be solved by the land reform. The program of the K. Gottwald government became a base for solving the topical problems of agriculture; within the framework of this program the drafts of six agricultural laws. The Hradecký program was declared, which contained further measures aimed at advancing the democratization of agricultural cooperative farming and at enhancing the economic aid to agriculture.

1946; first stage of postwar land reform; Hradecký program

BURGET, A. (Philosophische Fakultät UP, Olomouc): *Probleme der Landwirtschaft in den böhmischen Ländern und der Kampf um die sechs Landwirtschaftsgesetze im Jahre 1946.* Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 23, 1987 (1) : 53-56.

Im Frühjahr 1946 gipfelte die erste Etappe der Nachkriegs-Bodenreform. Insgesamt 223 404 landlose und Kleinbauern erhielten 1 037 225 ha landwirtschaftlichen Bodens. Grundlegend hat sich die Klassenstruktur auf dem Lande verändert. Dennoch konnte die Bodenreform nicht alle Probleme lösen. Grundlage für die Lösung der akuten Probleme in der Landwirtschaft war das Programm der Gottwald-Regierung und in dessen Rahmen die sechs Landwirtschaftsgesetze. Es wurde das „Hradec-Programm“ ausgerufen, welches weitere Maßnahmen beinhaltete in Richtung Demokratisierung des landwirtschaftlichen Genossenschaftswesens sowie der Erweiterung der ökonomischen Hilfe für die Landwirtschaft.

das Jahr 1946; erste Etappe der Nachkriegsbodenreform; das „Hradec-Programm“

Adresa autora:

Doc. PhDr. Antonín Burget, CSc., filozofická fakulta UP, 770 00 Olomouc
